

KERTINĖ PARAŠTĖ

LIETUVA

Aušta aušrelė
i beržo lapą
i mūsų viltį
ar beišauši
kalvos ir pievos
tyliai dalina
duoną užburta
i mūsų burną
ir išstovėsime
medžiais ant lauko
aušta aušrelė
i beržo lapą
kelias toks trumpas
skausmas toks ilgas

saugok pasauli
žolę ir upę
motinos kalbą
ir vaiko žingsnį
aušta aušrelė
i mūsų širdį
atmintį kraujo
mažą sukrauta
paukščišką lizdą
vasaros auką
teka saulelė
i dobilėlį
i mūsų žodį
i mūsų tylą

Janina Degutyte

Didžioji Lietuvos poetė Janina Degutyte (1928-1990), kurios gyvenimo kūrybinis laikotarpis beveik tiksliai sutapo su sovietmečiu Lietuvoje, mirė 1990 m. vasario 8 d. Vilniuje, jau pakilus ir įsiūbavus Atgimimui ir auštant Lietuvos laisvei, kuri jau buvo ne už kalnų. Poetei neteko patirti Kovo vienuoliktosios džiaugsmo, nei už metų išgyventi Sausio tryliktosios skausmą. Tačiau minint tą dieną norime su pagarba ir dėkingumu prisiminti poetę, kuri įstengė nei mažiausiu būdu nenusilenkti okupantams ir nepašlovinti „tarybinės santvarkos“, kaip tai nuožmiai buvo reikalaujama iš visų Lietuvos rašytojų, o savo poetiniu žodžiu gaivino ir kurstė tą meilę savo šaliai ir savo žmonėms ir tą tikėjimą į jų ateitį, kurie atvedė į nepriklausomybę. „Aušta aušrelė / i mūsų širdį / atmintį kraujo...“ O tada jau „teka saulelė / i dobilėlį / i mūsų žodį /

i mūsų tylą“. Lai teka toji saulelė visas mūsų dienas mums visiems. Šiandieną tačiau mūsų mintys ir jausmai telkiasi „i atmintį kraujo“ – į tą sausio sekmadienį prieš penkerius metus, kai Vilniuje jau merdintios sovietinės imperijos jėgos dar tarėsi galėsiančios užgnaižti mūsų laisvės troškimą. Tankiai ir šautuvai, akinančios šviesos ir kurtinantis griausmas – priešė beginklius lietuvius. Pralietas nekaltųjų kraujas ir visos tautos gedulas, pagaliau ir pasaulio pasipiktinimas. O tik už pusės metų įtvirtinta ir pripažinta Lietuvos nepriklausomybė. Nebuvo, aišku, mums lengvi ir tie tolimesni penkeri metai. Kaip labai Lietuvos žmonės dar kenčia, kaip daug jiems dar visko trūksta, kaip mūsų viltys ir lūkesčiai pralenkia kasdieninę tikrovę, kuri kartais gramzdina mus į neviltingumą. Bet vis dėlto ir toliau tikimės, kad virš mūsų nusiminimo „teka saulelė“.

Mstislavo Dobužinskio ciklas „Senoji Lietuva“ (ir jo vieta lietuvių išeivijos meniniame gyvenime)

INGRIDA KORSAKAITĖ

1995 metais buvo plačiai pažymėtos išmaus lietuvių kilmės dailininko Mstislavo Dobužinskio 120-osios gimimo metinės. Vilniuje ta proga buvo surengtos net dvi išpudingos parodos, pristatiusios jo dailę ir kūrybinę biografiją – viena Lietuvos dailės muziejuje, kita Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, kurios Rankraščių skyriuje saugomas didžiulis Mstislavo Dobužinskio archyvas. Paskutiniu jubiliejinį metų akordą tapo tarptautinė konferencija „Mstislavas Dobužinskis ir Lietuva“, surengta Rusų kultūros centro Vilniuje 1995 m. gruodžio 12-13 d. Konferenciją rėmė Lietuvos kultūros ministerija ir Atviros Lietuvos fondas. Jos tikslas – atskleisti mažai žinomus dailininko veiklos Lietuvoje bei kitose šalyse faktus ir jo vaidmenį lietuvių meno raidoje. Šiems klausimams ir buvo skirti tyrinėtojų iš Lietuvos, Rusijos ir Suomijos pranešimai.

Čia spausdinamas mums atsiųstas kiek sutrumpintas dailėtyrininkės Ingridos Korsakaitės šioje konferencijoje skaitytas pranešimas „Mstislavo Dobužinskio ciklas „Senoji Lietuva“ ir jo vieta lietuvių išeivijos meniniame gyvenime“.

Mstislavo Dobužinskio (1875-1957) kūrybos indėlis į Lietuvos dailę svarus ir įvairiapusis. Tarpukario laikotarpiu jis sukūrė apie 40 Valstybės teatro spektaklių scenografiją, apipavidalino ir iliustravo to meto leidinių, nuo pat jaunystės įkvėptai piešė Lietuvos architektūrinius peizažus.

Iš Mstislavo Dobužinskio sukurtų Lietuvos peizažų labiausiai išgarsėjo gausūs Vilniaus vaizdai (apie 70 motyvų), kurių didžioji dalis buvo sukurta 20-ojo amžiaus pradžioje. 24 iš jų yra saugomi M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune. 1923 metais pirmą kartą apsilankęs Kaune dailininkas tuoj pat ėmėsi piešti ir šį miestą, ilgainiui sukurdamas daugiau kaip 30 jo vaizdų.

Mstislavo Dobužinskio biustas (skulptorius Gleb Derujinsky) Dobužinskio kūrinių parodoje prieš porą dešimtmečių Lincoln Center, New York.

Vytauto Mazlio nuotrauka

Lietuvos provinciją jis pradėjo piešti dar 19-ojo amžiaus pabaigoje, kai jam teko čia buvoti. Viename laiške Aleksandrui Benua Dobužinskis mini „žavų Alytų nuostabiai gražioje gamtoje“, kuriame praleido porą jaunystės metų. 1896 metais Peterburgo universiteto literatūriniam leidinyje pirmą kartą išspausdintas dailininko piešinys vadinosi „Iš Vilniaus gubernijos“, o Rusų muziejuje Peterburge yra Dobužinskio piešinys „Lietuviai kapinės“, pažymėtas tikslia 1899.11.24 data. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas 1902 metų Alytaus apylinkių piešinys.

Daugiausia Lietuvos provincijos vaizdų Dobužinskis sukūrė po to, kuomet, emigravęs iš sovietinės Rusijos ir gavęs Lietuvos Respublikos pilietybę, įsikūrė Kaune. Darbėti ir lengva dailininko ranka paliko jų apie šimtą. Galima spėti, kad kai kuriuos iš šių kraštovaizdžių jis nupiešė 1929 metais, kai ieškodamas protėvių pėdsakų lankėsi Dabučiuose (Ukmergės apskrityje), arba kai 1930 metais plaukė garlaiviu Nemunu. Tais patiais metais, lankantis Lietuvoje žymiam rusų poetui Konstantinui Balmontui, Dobužinskis kartu su Petru Vaičiūnu lydė poetą trijų dienų kelionėje po Dzūkiją. Ypač daug Lietuvos provincijos vaizdų Dobužinskis sukūrė 1933 metų vasarą, važinėdamas po Žemaitiją.

Gyvendamas Lietuvoje, Dobužinskis surengė Kaune ir kituose miestuose (Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje) 14 personalinių savo kūrybos parodų. Jau 1925 metais Kaune įvykusioje pirmojoje jo parodoje drauge su įvairių Europos miestų peizažais buvo eksponuoti aštuoni Kauno vaizdai. 1931 metais Lietuvių-prancūzų draugijos salėje surengtoje Mstislavo Dobužinskio parodoje be Kauno peizažų jau buvo ir Ukmergės, Marijampolės vaizdų, Zapyškio, Prienų, Skarulių, Jez-

no, Alytaus, Merkinės bažnyčių piešinių. Ši paroda susilaukė ypač daug svarių Pauliaus Galaunės, Justino Vienožinskio, Halinos Kairiūkštytės-Jacinišės, Liudo Giros recenzijų. Pauliaus Galaunės nuomone, Dobužinskio nuopelną galima laikyti jau vien patį faktą, kad jis ėmėsi vaizduoti lietuvių dailininkų pamirštus mūsų provincijos miestus bei miestelius. „Tai vis charakteringi Lietuvos praeities fragmentai“, – rašė kritikas, – „ir M. Dobužinskis tuojuo tėjia juos. Jie nėra jam vien siužetai, bet tai vadinamojo „Genius loci“ balsai, i kuriuos jis moka įsiklausyti ir priimti kaip menininkas“ (Gaisai, 1931, Nr. 5). Justinas Vienožinskis, taikliai nusakes parodoje rodytų Dobužinskio kūrinių menines savybes, ypač juose akcentavo linijos reikšmę. „Jo linijos charakteris – rimta, 4) Justinas Vienožinskis. Kri-

visapusiška analizė, lengvai, tarytum naiviai, eskiziškai perduota. Toji linija sudaro svarbiausią kūrybinės kalbos elementą, kūrinio ne vien meniską, bet ir psichologiską esmę. Kur nėra linijos, tenai nebėra ir Dobužinskio, nebėra jėgos, gyvybės“, – teigė Vienožinskis (Naujoji Romuva, 1931, Nr. 21). Dar daugiau Lietuvos provincijos, pirmiausia 1933 metais pieštų Žemaitijos vaizdų, buvo eksponuota 1934 metų kovo mėnesį toje pačioje Lietuvių-prancūzų draugijos salėje atidarytoje personalinėje Mstislavo Dobužinskio parodoje, irgi sukelusioje atgarsių spaudoje. „Visi išstatytieji landsaftai, kurie dažniausiai pasižymi šiek tiek blaiviais žaizdais, šviesiai rusvos ir kartais tamsiai raudonos spalvos niuansais, dvelkia intymiška kūrybine dvasia“, – rašė Vaire (1934, Nr. 4) Justinas Vienožinskis. Kri-

(1934, Nr. 68) parodą vertino arsininkas Viktoras Vizgirda. Nors 1932 metais Dobužinskis dalyvavo pirmojoje grupės ARS parodoje, jo meninė kalba buvo gana svetima modernui Vakarų meną ir lietuvių liaudies kūrybos primityvizmą orientuoti arsininkų dailė. Įžymus vyresnės kartos menininkas buvo pakviestas dalyvauti ARS parodoje, norint suteikti jai didesnio svorio – jis imponavo jaunimui kaip europinio masto dailės figūra.

Iš įvairios kultūrinės Mstislavo Dobužinskio veiklos Lietuvoje su mūsų aptariamais klausimais siejasi didelis jo demsy paminklosaugai. Antai 1938 metais Naujojoje Romuvoje paskelbtame straipsnyje „Apie senovės paminklų globimą“ dailininkas rašė: „Juo aukštesnės šalies kultūra, juo labiau pasi-

(Nukelta į 2 psl.)

Anksti sekmadienis, 1991 m. sausio 13 d., rytą po kruvinosios nakties degamos žvakutės prie televizijos bokšto Vilniuje.

Prano Abelkio nuotrauka

1991-ųjų metų sausio tryliktoji – po žudynių Vilniuje vienas iš Kauno langų.

Prano Abelkio nuotrauka

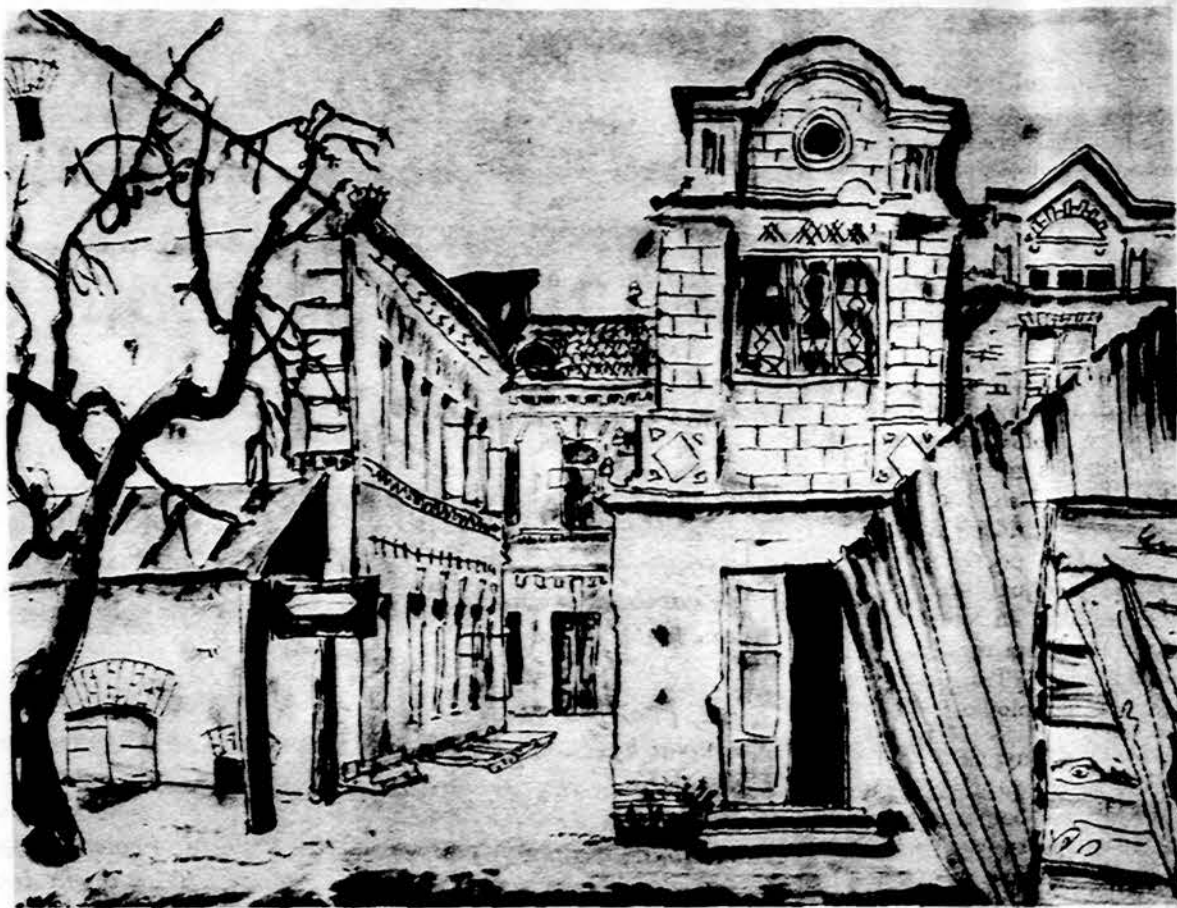
Mstislavo Dobužinskio ciklas „Senoji Lietuva“

(Atkelta iš 1 psl.)

reikia privati iniciatyva rūpintis senovės palikais ir juos tyrinėti [...]. Pas mus šiais klausimais turėtų susirūpinti ir Archeologijos komisija, ir Lietuvos pagrazinimo draugija, ir Lietuvos dailininkų sąjunga” (*Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 9).

Pats Dobužinskis savo piešiniuose stengėsi įamžinti įvairius architektūros paminklus – senuosius miestų ir miestelių pastatų ansamblius, įvairių stilių mūrines ir liaudies medines bažnyčias, varpinės, koplyčias, sinagogas, dvarų bei dvarelių statinius ir jų interjerus, taip pat mažąją liaudies architektūrą, medinius koplytstulpius, kryžius, geležines jų viršūnes. Didelis eruditas, europinės architektūros žinovas rado Lietuvos žemėje nemažą peno savo rafinuotai kūrybai. Jo žvilgsnį pirmiausia traukė praeities palikimas, istoriniai stiliai, ir dabartyje jis ieškojo ankstesniųjų epochų pėdsakų, poetizavo juos. Jo kūrinių kupini nepakartojamo provincijos aromato, kurio niekas taip nemokėjo pajusti ir išreikšti, kaip Mstislavas Dobužinskis, jau ankstyvą pasizymėjęs Rusijos provincijos paveikslais. Lietuvos provincijos architektūrą dailininkas prisodrinio lyriškos nuotaikos, gilios dėsens su gamtovaizdžiu, nes buvo įsitikinęs, kad jos formų harmoniją bei santūrumą gimdė „pats gruntas, pati žemė, pats Lietuvos peizažas“ – kuklus, paprastas ir mielas” (*Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 37-38). Ypač glaudžiai sutapusių su gamta dailininkas vaizdavo lietuvių liaudies meno paminklus, i medinės architektūros ansamblius įpindavo grakščias, žaismingas augmenijos formas. Medžių piešinį Dobužinskis savaip suornamentindavo, traktuodavo dekoratyviai, arabeskiškai. Kiekvienam motyvui rādavo vis kitokias piešinio bei kompozicijos priemones ir taip atskleidėdavo pavaizduoto objekto individualumą. Vienus Lietuvos vaizdus Dobužinskis piešė eskiziškai, kitus išbaigėdavo iki smulkmenų, kai kurių kompozicija yra fragmentiška, kitų – panoraminė. Tačiau visus juos jungia dailininko braižas savita elegancija, darna ir meninė kultūra.

Dauguma aptariamųjų darbų yra nedideli, piešti dažniausiai pieštuku, tušu, rašalu, kartais spalvinti neryškiais akvareles tonais arba tempera. Pagal piešinius iš natūros vėliau buvo

Mstislavas Dobužinskis

Iš „Senojos Lietuvos“ ciklo

sukurti keletas tapybos paveikslių. Kai kuriuos piešinių motyvus dailininkas panaudojo kitose savo kūrybos srityse – scenografijoje ir knygų grafikoje. Antai pagal piešinį „Seda“ buvo sukurtas Petro Vaičiūno istorinės dramos „Aukso gromata“ pastatymo Valstybės teatre dekoracijų eskizas, o kitas kraštovaizdžio etudais (autorės nuosavybė) buvo pritaikytas to paties pavadinimo Petro Vaičiūno knygos viršeliui (pastatyta ir išleista 1938 metais).

Atskirai paėmus, kai kurie iš nagrinėjamojo rinkinio vaizdų gal ir nedaro ypatingo įspūdžio, tačiau jų visuma žavi menininko pastebėta tikrovės pavidalų įvairovę ir turtingą plastinę raišką. Tai keliai lietuviškus Dobužinskio peizažus *Lietuvos aido* (1939, gegužės 24) apibūdino M. Vorobjovas: „Neužtenka matuoti, aprašinėti, fotografuoti brangius mūsų senovės paminklus; jų nepakartojamą individualią gyvastį gali mums išsakyti tik dailininkas panašus į Dobužinskį, priėmęs prie jų su didžiule meniškai istoriška erudicija ir drauge įžvelgias daiktų sielą poetine intucija. Surinkti ir išsaugoti būsimoms kartoms didelę Dobužinskio lietuviškųjų etudų kolekciją tikrai būtų aktas, liudijantis apie mūsų kultūrinę nuovoką“.

Nuo tada, kai prieš pat Antrąjį

pasaulinį karą Mstislavas Dobužinskis, pakviestas dirbti su Michailo Čechovo teatro studijos trupe, 1939 metais išvyko į JAV, glaudesni dailininko ryšiai su Lietuva ir lietuvišiais, atrodytų, galėjo nutrūkti. Tačiau taip neįvyko. Keliaudamas į Ameriką, jis pasiėmė nemažą Lietuvos vaizdų kolekciją ir, nepraslinkus nė metams, jau 1940 m. gegužės 12 d., kaip pranešė *Lietuvos aidas* rubrikoje „Iš mūsų išeivių gyvenimo“, „Bostone, tarptautiniame institute [International Institute – I.K.] įvyko Mstislavo Dobužinskio kūrinių parodos atidarymas, dalyvaujant gausiam būriui lietuvių ir svetimtautių. Iš Lietuvos atvežtieji dailininko paveiksiai parodos lankytojams buvo gražūs ir įdomūs“. Parodos katalogo viršelyje dailininkas nupiešė Vytį ir Gedimino stulpus, o užrašas anglų kalba skelbė: „Lietuva. M. Dobužinskio tapyba ir piešiniai“.

1944 metais Lietuvos vietovaizdžiai buvo parodyti ir Pensilvanijos mieste Wilkes-Barre, kuriame lietuvių emigrantų bendruomenė jau gyvavo nuo 19-ojo amžiaus pabaigos. Laiške šios parodos rengėjams Dobužinskis rašė: „...aš tikiuosi, kad mano lietuviška paroda bus įdomi šio krašto lietuviams, ypačingai šio miesto gyventojams. Esu laimingas, galėdamas parodyti nors dalį savo įspūdžių iš mūsų gražio-

sios Lietuvos. Aš turėjau progos gerai susipažinti su visa Lietuva, kai ten gyvenau, padarydamas eilę kelionių, ir nupiešiau daugybę senos lietuviškos architektūros bruožų [...]. Noriu tikėti, kad mano paveiksliai dės žiūrovams supratimą apie senos kultūros grožį ir mažų Lietuvos miestelių ir kaimų savitumą“.

Penktojo dešimtmečio pabaigoje, JAV pasirodžius pokarinės pabėgėlių bangos lietuviams, Dobužinskis iš karto užmezgė su jais ryšius. Tai liudija ir 1949 metais Čikagos *Margutyje* (1949, Nr. 11) įdėta fotografija, kurioje matome jį kartu su kitais apžiūrinjančiais Europos atvežtus tautiečių paveikslus, skirtus pirmajai pokarinei lietuvių dailės parodai New York'e.

1973 m. gegužės 26-27 d., jau po Mstislavo Dobužinskio mirties, personalinė jo kūrybos paroda buvo surengta lietuvių kultūros židinyje, New York'e. Parodoje, pavadintoje „Senoji Lietuva“, buvo eksponuoti 53 kūrinių, daugiausia vėl tie patys architektūriniai įvairių Lietuvos vietovių peizažai, be to, aliejinės tapybos Vytauto Didžiojo portretas ir keletas lietuviškos tematikos scenografinių eskizų. Dauguma šių kūrinių po tėvo mirties atsidūrė jaunesniojo Mstislavo Dobužinskio sūnaus Vaeolodo žinioje. Parodą surengė lietuvių moterų klubų federacija; išleistas katalogas su eksponuotų kūrinių sąrašu. Šią parodą plačiai nušvietė New York'o lietuvių dienraštis *Darbininkas*, išspausdinęs net tris Pauliaus Jurkaus straipsnius apie dailininko kūrybą. Vienas parodos eksponatas („Beržėnai. Koplyčia“) buvo dovanotas Kultūros židinio kolekcijai, dar vienas („Kaunas. Šv. Jono bažnyčia“) perduotas iš varžytinių, o gauti pinigai paaukoti Kultūros židinio statyboms. Beje, *Darbininke* buvo išskaita mintis apie Dobužinskio parodos perkėlimą į kitas lietuvių kolonijas; Ir tai visiškai suprantama: „Senojos Lietuvos“ vaizdai puikiai atitiko Tėvynės ilgesio nuotaikas, ramino išeivijai būdingą nostalgiją.

1975 m. balandžio 11-20 d., pažymint Mstislavo Dobužinskio 100 metų jubiliejų, panaši paroda, pavadinimu „Lietuva“, įvyko Čikagoje, Čiurlionio galerijoje. Ją organizavusi Čikagos Skautininkų ramovė išleido afišą – lankstinį su šios parodos eksponatų reprodukcijomis ir gausiai iliustruota (Vytauto Mašelio fotografijos) jubiliejinį leidinį, parengtą dailininko Vlodo Vijeikio. Buvo išleistas ir kuklus katalogėlis su 55 kūrinių sąrašu.

Mstislavas Dobužinskis

Kasos romantizmo etapai
Iš „Senojos Lietuvos“ ciklo

Emanuelis Levinas (1905–1995)

Apie Mstislavą Dobužinskį nemaža rašyta periodinėje lietuvių išeivijos spaudoje, su kuria ir jis pats ne kartą bendradarbiavo. New York'e leistuose *Aiduose* (1957, Nr. 10) įdėta dailininko nekrologe buvo rašoma: „Velionis palaikė nuosirdų ryšį su 'Aidais'. Jis mielai duodavo savo darbų žurnalui ir gėdėdavosi jo meniniu lygiu“. 1952 metais *Aidų* Nr. 6 buvo paskelbtas didelis Mikalojaus Vorobjovo, rašiusio apie dailininką ir prieš karą, straipsnis, kuriame plačiai apibūdinta jo kūryba. Dailėtyrininkas subtiliai nusakė individualaus Dobužinskio stiliaus ypatybes ir jo kūriniams būdingą „vienatinę, nepakartojamą atmosferą, susidedančią iš aukšto meistriškumo dvasios, sparnuotos fantazijos, nuosirdžios lyriškos, įkvėpimo ir – kas dar svarbiau, – aristokratiško santūrumo, harmonijos ir saiko jausmo“.

Istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, dar tarpukario laikotarpiu gerai pažinojusi Dobužinskį, 1977 metais *Sėjos* Nr. 2 paskelbtą iš rusų kalbos išverstą dailininko jaunystės atsiminimų pratrarmėje šiltai nusakė jo žmogiškąsias savybes: „M. Dobužinskis buvo žavi asmenybė: aukštas, lieknas ir senatvėje, elegantiškas, estetas iki kaulo smegenų. Bendradarbiaudamas su kitais, visad laikėsi aukščiau bet kokių ginčų bei nesupratimų (mūsų menininkų draugeje – išimtis). Aukštos kultūros atstovas kartu su savo žmona įsigijo didelės pagarbos Lietuvos šviešmenėje“.

Vanda Daugirdaitė-Sruogienė yra rašiusi apie Mstislavą Dobužinskį dar keletą kartų. 25 metų sukakties nuo dailininko mirties proga Čikagos lietuvių dienraštis *Draugas* kultūriniame priede (1982 rugsėjo 11) išspausdintame straipsnyje mokslininkė ragino lietuvių bendruomenę įsigyti dailininko sukurtus architektūrinius Lietuvos peizažus: „Autorius prašė sūnaus, irgi menininko, pasirūpinti, kad jam mirus, tasai ciklas nepatektų į svetimas rankas, o paliktų Lietuvai. Del savo meno vertės ir unikalios lietuviškos tematikos jis yra mums ypač brangintinas – kaip gaila, kad nei lietuvių kolekcionieriai, nei tam tikslui įsteigtos institucijos neskuba tą taip svarbų Lietuvai turtą įsigyti“, – rašė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė. Pati būdama Lietuvos praeities tyrinėtoja, ji puikiai suvokė ne tik meninę, bet ir istorinę-ikonografinę minimų Mstislavo Dobužinskio kūrinių vertę, tą, pasak jos, „jautrų senovės dvasios perteikimą“. Iš tiesų, šiandien jau nebėra daugelio to architektūros objektų, kuriuos su meile įamžino dailininkas, arba

Gruodžio 25 dieną, sunegalavęs širdimi, Paryžiuje, ligoninėje mirė vienas didžiųjų šio šimtmečio antrosios pusės mastytojų-filosofų Emanuelis Levinas. Jis kilęs iš Lietuvos (prisiėmęs ir pasilaikęs lietuviškąją savo pavardės galūnę), gimė 1905 m. gruodžio 30 d. Kaune. Hebrajų kalbos jis pradėjo mokytis, būdamas tik šešerių metų. Tarpkario laikotarpiu studijavo filosofiją Vokietijos universitetuose, vėliau apsigyveno Prancūzijoje. Paimtas į kariuomenę vertėjo darbui (mokejo vokiečių ir rusų kalbas), vokiečiams užėmus Prancūziją tapo belaisviu ir iki karo pabaigos dirbo belaisvių stovykloje. Kadangi jis buvo žydas, tik jo statusas prancūzų kariuomenėje išsaugojo jo gyvybę.

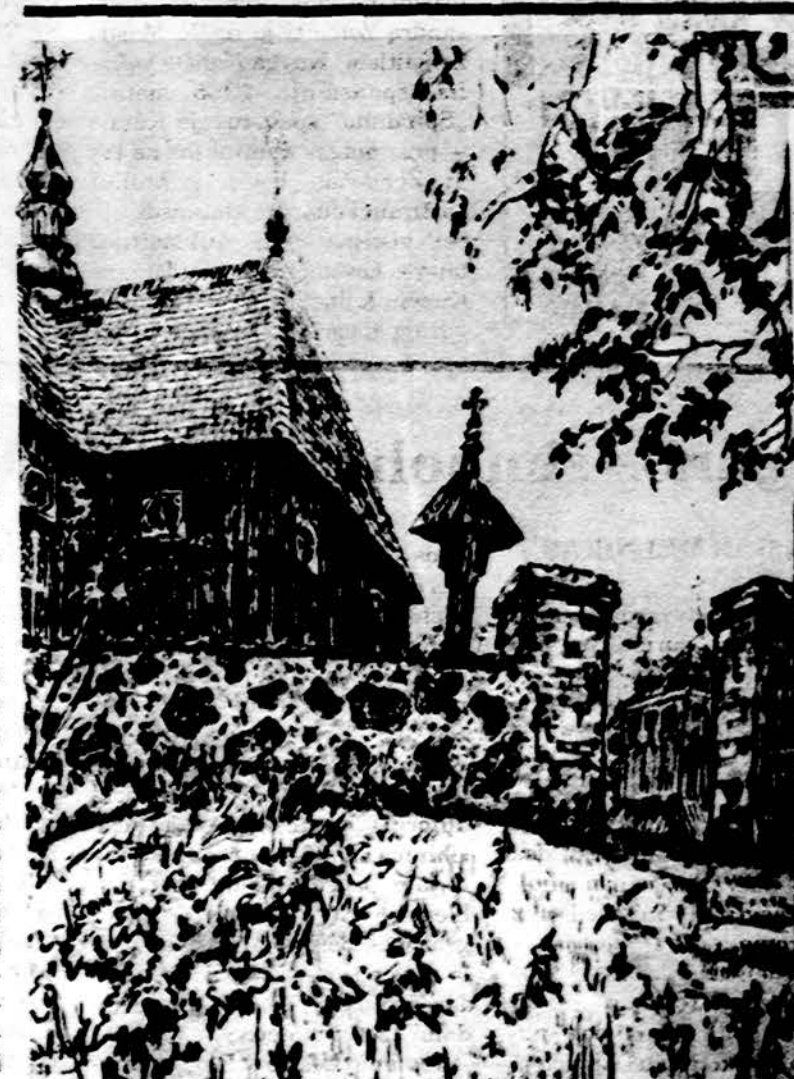
Savo mąstymo pagrindus susidarys vokiečių filosofų įtakoje, po karo Emanuelis Levinas iškilo kaip centrinė figūra judaizmo atgimime Europoje, kuriam jis suteikė modernųjį jo pavidalą. Žinomas kaip „keturių kultūrų filosofas“, išsiskynęs rusų, žydų, vokiečių ir prancūzų kultūrinėse tradicijose, Levinas įtaigavo keletas kartas krikščionių ir žydų

Emanuelis Levinas

filosofų. Jo raštais dažnai yra rėmęs popiežius Jonas Paulius II, cituodamas jį savo viešuosiose pasisakymuose.

Emanuelio Levino mintys yra susilaukusios nemažai dėmesio šiandieninėje Lietuvoje, o išeivijoje prieš penketą metų filosofas-teologas dr. Andrius Vainičius, Université de Sherbrooke (Quebec, Kanada) profesorius, yra išleisęs studiją apie Emanuelio Levino religijos filosofiją.

Mstislavas Dobužinskis

Iš „Senojos Lietuvos“ ciklo

jie neatpažįstamai pakito. Teisi straipsnio autorė, sakydama, „Jog M. Dobužinskis buvo tikras dvasios aristokratas, karališkai apdovanojęs Lietuvą savo talentu ir kūryba“.

Mintys apie ciklo „Senoji Lietuva“ išgijimą buvo keliamos ir žurnale *Pasaulio lietuvis* (1980, lapkričio 21) išspausdintame Aušros Marijos Jurašienės užraše.

(Nukelta į 3 psl.)

Mstislavas Dobužinskis

Iš „Senojos Lietuvos“ ciklo

Paminklas žuvusiems už Lietuvą — paminklas paminklų stačiams

NIJOLĖ JANKUTĖ

Graziai prisiminti savo mirusiuosius — vienas iš simpatin-
giausių lietuviško charakterio
bruožų. Šermenys, „keturnedė-
lis“, paminklai ir gėlės ant kapų,
šv. Mišios mirties sukaktyje — tai
vis gyvųjų meilės gestai miru-
siems. Ne veltui senovės liaudis
rūpinosi „vėlių maitinimu“, šer-
menyse numedami valgio ir
nuledami gerimo po stalu, „kad
vėlėlė galėtų ramiai išėiti, nes
jos stalas padengtas“.

Ir dabar mes savo mirusiais ne-
mažiau rūpinamės. Tik pavaikš-
čiojus po šv. Kazimiero ar po Tau-
tines lietuvių kapines, matyti to
rūpestio vaisiai — tvarka, meni-
ki paminklai, gausi augmenija
džiugina akį. Lietuvą lankant,

Aleksandras ir Marija Žemaitiai

kapinių priežiūra taip pat ma-
loniai nuteikia. O ką jau bekalbėti
apie visą pasaulį nustebinusi
tremtinių palaikų parvežimą iš
Sibiro! Mūsų brangiųjų vėles gali
linksamos sėdėti „vėlių suolely“ —
prisimenamos ir mylimos.

Vienas iš ilgalaikių mirusiojo
atminimo būdų — knyga. Taip
prisimena savo vyrą dr. Alek-
sandra Žemaitį jo našlė Marija
Žemaitienė. Knyga *Kančių kalne-
lis*, spausdinta 1995 metais
„Spindulio“ spaustuveje Kaune
— prasmingas paminklas ne tik
dr. Žemaitiui, bet ir jo broliui
partizanui Juozui „Maumedžiui“
bei visiems rytų Aukštaitijos
laisvės kovotojams, palaidotiems
Kančių kalnelyje prie Utenos.

Knyga, geriau pasakius, atmi-

nių albumas, išleista puošniai:
trijų spalvų kieti viršeliai, kre-
dinis popierius, skoningas išpla-
navimas, ryškios nuotraukos.
Šiame atminimų rinkiny skaity-
tojui įdomiausi trumpi Marijos
Žemaitienės straipsniai — Žemai-
čių šeimos gyvenimo iškarpos,
ypač apie brolių partizanų, tėvų
sodybą Katlerių kaime („Byla
Nr. 216“) apie dr. Antaną, didelį
keliautoją („Visur ieškojome lie-
tuvų“). Visur ryškūs dr. Žemai-
čio patriotizmas, meilė Lietuvai
ne žodžiais, o darbais. Tų darbų
vainikas — 1992 metais pastatyta
ir pašventinta šv. Marijos Kan-
čių Karalienės koplyčia Kan-
čių kalnelyje. Šio puikaus pa-
minklo sumanytojas ir fundato-
rius — dr. Antanas Žemaitis.

„Ši koplyčia tegul būna amž-
nas dėkingumas Lietuvai, kad ji
nepalūžo, kad išliko, prisikėlė. Dė-
kojimas laisvę mylėjusiems ir ją
apgynusiems...“ — rašė dr. Že-
maitis savo kalboje, kurią ruošėsi
pasakyti, perduodant koplyčia Ute-
nos I Dangų Žengimo parapi-
jos globai ir nuosavybei 1993 me-
tų rugpjūtį.

Apvaizda tačiau lėmė kitaip.
Šis nuosirdus ir dosnus lietuvis
netikėtai mirė netoli Kančių kal-
nelio, lankydamas gimtųjų Kat-
lerių kapinais. Priglaudė jos
daugelį slapta palaidotų Aukš-
taitijos partizanų, priglaudė ir
a.a. Antaną, norėjusį amžinai
Lietuvoje pasilikti. Tą lemtingą
dieną našlė Marija aprašo „Ažu-
lo vainiko raudoje“. Tai nuosir-
dus ir jautrus nekrologas.

Gerą ketvirtį knygos užima
skirčiai su įvairių rašytojų kū-
riniių ištraukomis bei žymių ir
mažiau žinomų poetų ištaisais ei-
lėračiais, deja, tai nepraturtina
nei a.a. dr. Žemaičio, nei laisvės
kovotojų atminimo, tik nereika-
lingai atitraukia skaitytojo
dėmesį nuo tų mirusiųjų, ku-
riems šis leidinys skirtas. Taip
pat nuotraukų atranka galbūt tu-
turi būti griežtesnė. Vietoje per
daug asmeniško albumo, skaity-
tojas pasigenda daugiau tos kop-
lyčios bei Kančių kalnelio ir apy-
linkių vaizdų, o ypač nuotraukų
Aukštaitijos partizanų, kuriuos
a.a. dr. Antanas didžiai gerbė,
mylėjo ir jiems šį puikų paminklą
pastatydino.

Stasė Klimaitė Šimoliūnienė

...pabiri žodžiai...

*Sekmadieniai, anksti iš ryto,
Aš leidžiūsi kelionėn.
Gatvė apytuštė.
Krautuvės uždarytos.
Nebūna heliauninkų.*

*Man taip keliauti gera,
Taip anksti iš ryto,
Kai ilsisi ir miega
Visa gamta ir žmonės, —
Žinau kodėl važiuoju...*

*Tenai, i vakarus toli žemai
Yra visai kiti namai;
I juos aš ir vyktu sekmdieniais
Pabūt drauge su tais,
Kurie tokie, kaip aš.*

*Kodėl, kaip aš?
Ar aš tai kažin kas?
O ne... atvykėlė esu tikrai,
Kaip persodintas medis,
Pavėjui išdrėikęs aplaužytas šakas...*

1995, Aukštoji Dykuma.

*Prie įėjimo auga
Tokai palieges gluosnis —
Ir jam ir man čia
Ne vieta;
Čia mums per karštą,
Sausra nualina,
Smėlynu žemė apversta...*

*Ne per drąsiai pasisakiau,
Kad jam ir man čia
Ne vieta...
Aš, irgi, taip kaip jis,
Palieges gluosnis —
Prie įėjimo būnu,
Kažko tai laukdama.*

*Prie įėjimo i namus
Siaurum durim
Ir dideliais langais
Aš vis apsidairau —
Labai gražu aplinkui —
Tiktai palieges gluosnis
Siūbuoja vienuka...*

1995, Aukštoji Dykuma

*Tiek daug aplinkui akmenų!
Aš visus juos
Vardais pavadinu.
Nei vienas jų
Nėra i kitą panašus.
Kartais bandau, net,
Atsiminti,
Kurį reikėtų prie pat
Įėjimo padėti
Kad smėlį sulaikytų
I namus.*

*Ne vien dėl to... —
O! Tie akmenys nepaprasto gražumo!
Visur primėtyti
Taip be tvarkos
Ir jiems visiems tik maloniau
Tos saulėtų dienų kaitros.
O aš, mat, vis dar aimanuojų,
Kad yra vienuka...
Čia jos tikrai tikrai nėra —
Pakaitomis ją pavadoja
Artistinio gražumo akmenų kalba.*

1995, Aukštoji Dykuma

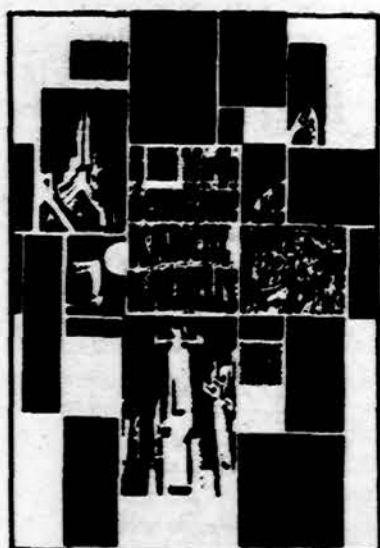
*Aš ne viena —
Yra žodžiai,
Yra laikas
Ir gintarinio atspalvio
Saulėtekio dangus.*

*Pasitinku aš juos dažnai
Stovėdama prie lango
Ir pravirom durim,
Kad pūstų rytmetys
Vidun kvapnus...*

*Ten yra medžiai kiek toliau,
Jie dar sapnė;
Pro jų lapus padangė
Padrikais raštais
Šviesos laukimo sklaidina.*

*Nėra minties, tiktai alsuoji
Vos ne vos auštančia diena
Ir širdimi kartoji
Prasidedančiam laikui
Vienos akimirkos žodžius.*

1995, Aukštoji Dykuma

Raganos simboliu paremta knyga apie Beriją

PETRAS MELNIKAS

Ilgirdus Berijos vardą, ateina i
galvą įvykiai, suriški su šiuo
sovietišku. Ypatingo Saugumo
viršininkui. Ir tai, kad po Stalino
mirties Chruščiovo pastangom šis
žiaurus egzекutorius buvo
nušautas.

Kaip pasiekt šį aukštą postą
Berija, nuo kurio drebojo visa
Sovietų imperija? Tai gan smul-
kiai aprašyta istoriniame Franz
Bauer romane *Mirties vardas —
Berija*, išleistame dar negirdėtos
leidyklos „Augustas“ 1995
 metais. Tokie romanai pokom-
unistini laikotarpiu Lietuvoje
turbūt labai skaitomi (kaip kad
daug išėjo ir apie nacizmą Vaka-
ruose po karo). Ir jie reikalingi,
nes primena buvusius žiaurus
laikus mūsų dienų nepritekėjusio.
Šis romanas atrodo ypatingas
dar ir tuo, kad visas įsmaigintai
paremtas simboliu: aprašomas
Berija yra kažkokios Užkaukazės
kalnų raganos globojamas, padė-
damas, gelbėdamas ir jos pataria-
mas per visą savo gyvenimą. Šis
mistinis elementas romano stilių
padaro pasakišką, legendinį, o
jo proto sutrikimui tarsi pateisi-
namas, kadangi prie to priveda,
neeilinis Berijos žiaurumas.

Laurencijus Berija, atrodo,
neatsirado iš pirmo. Po revoliu-
cijos ne tik bolševikų partijos
„kietumas“, bet ir Stalino įta-
rumas ir žiaurumas buvo reika-
lingi gerai veikiantis, sumanus
ir žaibiško mirties nuosprendžių
vykdytojas. Be to, visa partija pati
nuolat „švarinasi“ iš vidaus ir
net viršūnėse. Tad „darbo“ —
greito pašalinimo iš gyvųjų tarpo
— Ypatingos grupės budeliui
Berijai užteko.

Vienišas charakteris savo vai-
kytėje, „jaunas šėtonas“, arė-
tuotas už merginų nužudymą,
vachmistre pramintas „Giltinė“,
sutinka būti sekliu caro valdžiai,
užuot dūlėti kalėjime. Stebėtina,
kad pats vachmistras po revoliu-

cijos įsidarbina pas žiaurų
Beriją, vykdančį Užkaukazėje
čekisto Dzeržinskio „geležinio
Felikso“, įsakymus.

Kad kiltų savo darbe ir gale
persikeltų į Kremlių iš Užkauka-
zės, iš kurios buvo kilęs ir
Stalinas, ir Mikojanas, ir Ordžo-
nikidzė bei kiti, kiekvieną kartą
autorius „surodo“ Berijai susi-
tikimus su „Kalnų ragana“, ku-
ri jam padeda visai, net pro-
blemose su moterimis. (Vėdės
gražuole, Berija neilgai kartu su
ja gyvena. Maskvoje jo bendra-
darbiai daug lakstė, „medžio-
dami“ šefui moteris.)

Romane Stalino ir Berijos min-
tys sutampa, jie vienas kitą pa-
pildo. Pavyzdžiui, Stalinas gar-
siai pagalvojo, ką daryti su
internuotais lenkų karininkais?
Juk karo metu su 10,000 tokių
daug rūpestių ir kaip juos išmai-
tinti? Ir štai Berija atranda išeitį
— Katyno žudynes. Aišku, su

Stalino patvirtinimu.

Bet viskam ateina galas.
Kai Budelis Užkaukazėje „su-
tvarkė“ vienuolynus, vėliau iš-
keldino ir išžudė čekistus, ingu-
šus, Krymo totorius ir nepatiki-
mas tautėles, atėjęs į Stalino vilą,
jam pasiūlė taip padaryti su lie-
tuviais, latviais ir estais — visus
iškeldinti.

Stalinas romane su tuo sutinka,
bet prideda, kad reikia valyti ir
partijos viršūnes: „Teks tau
apleisti šį postą [...] Savo laiku
pakeitėm Jagodą ir Ježovą, dabar
tavo eilė“. Romane Berija tačiau
taip reaguoja: „Sunkus bronzinis
Lenino biustas šmėkštelėjo Beri-
jos rankose ir trenkė Stalinui į
galvą. Vadas be garso griuvo ant
grindų“ (p. 429).

Po Stalino mirties Berija ir kiti,
„pavertę žudymą amatu“, buvo

areštuoti. Berijai „Šėtono motina“
pažada kitame pasakyje štai ką:
„Tu tapsi šėtonų valdovu [...] .
Kam tau gyvenimas žemėje, jei tu
jau seniai gyveni mūsų karalys-
tėje“ (p. 444).

Kariškiai kalėjimo celėje Beri-
jai priekaištavo: „Esate išžudęs
kiekvieną iš mūsų artimuosius ir
gimines [...] . Vykdomė
teisengumą, kad Aukščiausiasis
nuimtų prakeikimą nuo mūsų še-
lies, kurį jūs su Stalinu užtraukė-
te ant jos“ (p. 445).

Atrodo, kad be „Kalnų raga-
nos“, be „Šėtono moties“ — blo-
gio dvasios simbolio ir įsmaig-
gumo, kuriuo parašytas šis is-
torinis romanas, būtų nelengva
apie tokią neeilinę asmenybę
parašyti storą knygą. Tik kar-
tais skaitant sunku tikėti tokios
dvasios dažnu pasirodymu. Nors
filme tai gal ir tikėtų — kaip
Mefistofelis „Fauste“.

Mstislav Dobužinskis

Stalino mirties
„Senoji Lietuva“ ciklas

Mstislavo Dobužinskio „Senoji Lietuva“

(Atkelta iš 2 psl.)

šytų Mstislavo Dobužinskio su-
naus Vsevolodo prisiminimų apie
tėvą redakcijos prieraše.

Galusiai visumėninė opinija
ir sūnaus Vsevolodo rūpestis
paskatino Amerikos Lietuvių
Fondą nupirkti Mstislavo Dobu-
žinskio kūrinių rinkinį. 1983
 metais leidinyje *Nemuno kraštas*
(1983, Nr. 4) pranešama: „Po il-
gos ir nuotyingos kelionės LF
tarybos pirmininkas Stasys
Baras parvežė iš New York'o
apylinkės dailininko Dobužinskio
„Senosios Lietuvos“ 40 paveikslų
ciklą ir perdavė jį Lietuvių dailio-
jo meno institutui“. Čia pat pa-
aiškinta: „Ciklas vėliau bus rodo-
mas parodoje, tačiau paveikslai
nebus paruošiami. Jis bus lai-
komas vienoje vietoje, kaip kultū-
rinis palikimas Lietuvai, ko ir
mūsų šviesuomenė pageidauja“.

Netrukus po įsigijimo, 1984
 metų lapkričio mėnesį „Senoji
Lietuva“ buvo parodyta Čikagos
Jaunimo centre, Čiurlionio gale-
rijoje. Vienuolika šio ciklo kū-
riniių eksponuota 1988 metais ten
pat įvykusioje Lietuvių dailės
muziejaus parodoje „Religija

lietuvių mene“. Graziai išleisto
parodos katalogo antraštinį
puslapį puošė Mstislavo Dobu-
žinskio piešinys „Jurgaičiai“.
Kryžių kalnas“. Be to, kataloge
reprodukuotas vienas išpūdin-
giausių ciklo piešinių „Telšiai.
Kryžius“.

Vertėtų pridurti, kad be Dobu-
žinskio „Senosios Lietuvos“ tais
pačiais 1983 metais Lietuvių
Fondas nupirko dešimt Viktoro
Petravičiaus kūrinių bendru
pavadinimu „Lietuva“, o kiek
ankščiau, 1980-1981 metais, fi-
nansiškai parėmė garsaus išeivio
iš Mažosios Lietuvos, dailininko
Prano Domšaitio kūrybos pali-
kimo įsigijimą. Šių trijų sudė-
tingo likimo lietuvių dailės
koryfėjų kūrybos globa tikrai daro
garbę Lietuvių Fondui.

Naudodamasi proga, noriu pa-
deikti Mstislavo Dobužinskio
sūnui Vsevolodui, gyvenančiam
Campbell Hall (New York), iš ku-
rio pirmiausia, dar prieš 20 metų,
ir sužinojau apie jo tėvo veiklą
svetur, pokario metais išeivijoje
surengtas personalines parodas.
Jam turiu būti dėkingas ir už at-
siųstą, anuomet sunkiai pri-

einamą medžiagą, susijusią su to-
mis parodomis, ir už Lietuvos pro-
vincijos piešinių fotografijas,
kurių net 15 įdėjau prie mano pa-
ruošto *Vilniaus vaizdų* aplanko,
išleisto „Vagos“ 1975 metais,
teksto. Tuo metu mes intensyviai
susirašinėjome, esu gavusi 25
malonius ir įdomius Vsevolodo
Dobužinskio laiškus, beje, para-
šytus gera lietuvių kalba.

1979 m. gegužės 10 d. laiške
Vsevolodas Dobužinskis pranešė,
kad aplinkybės verčia jį parduoti
tėvo Lietuvos vietovaiždžių
rinkinį ir prašė pasiteirauti, ar
Lietuvos Kultūros ministerija
nenorėtų jo nupirkti. Nurodė
gana solidžią, pasaulinio garso
dailininkui derančią kainą —
14,000 dol. už 40 kūrinių. Šis lai-
škas kažkodėl atėjo sulietas. Iš
kelių įskaitomų antrosios jo pusės
žodžių galima buvo spėti, kad ten
rašyta apie pardavimo motyvus ir
norą, kad rinkinys atsidurtų
Lietuvoje.

Bandžiau aiškintis Kultūros
ministerijos vadovybės galimybes
ir požūrį į šį reikalą. Supratau
tik tiek, kad, pretenduojant į gar-
siųstą, anuomet sunkiai pri-

(Nukelta į 4 psl.)

